

Dit is een open source publicatie van het LeidenAsiaCentre, september 2019.

LEIDENASIACENTRE

Update: Hoger onderwijs- en onderzoekssamenwerking tussen Nederland en China

*Ingrid d'Hooghe en Jonas Lammertink**

Het LeidenAsiaCentre is een onafhankelijk onderzoekscentrum gelieerd aan de Universiteit Leiden en mogelijk gemaakt dankzij een gift van het Vaes Elias Fonds. Het centrum legt zich toe op maatschappelijk relevant wetenschappelijk onderzoek. Alle onderzoeksprojecten vinden plaats in nauwe samenwerking met een grote verscheidenheid aan Nederlandse maatschappelijke partners.

Raadpleeg onze website voor meer informatie:
www.leidenasiacentre.nl

Voor contact of bestellingen:
info@leidenasiacentre.nl
M. de Vrieshof 3, 2311 BZ Leiden, The Netherlands

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. De context: internationale ontwikkelingen	1
3. Ontwikkelingen in China	2
4. Ontwikkelingen in Nederland	5
Risico's in de praktijk	5
Confucius Instituten	6
Ontwikkelingen bij universiteiten	7
Overheidsacties en maatregelen	8
5. Conclusie	9
Aanvullende aanbevelingen	10

*Met medewerking van Sophie Bakker

Inleiding

In november 2018 publiceerde het LeidenAsiaCentre een onderzoeksrapport over de samenwerking tussen Europa en China op het gebied van hoger onderwijs (HO) en onderzoek.¹ De belangrijkste bevindingen van dat rapport waren dat Europa en Europese kennisinstellingen profiteren van de samenwerking met China, maar dat zij zich veelal onvoldoende bewust zijn van de diverse bijkomende risico's (zie tekstbox 1). Een gevolg hiervan is dat de integriteit en exclusiviteit van Europese kennis onder druk staan in de samenwerking met China. Het rapport bevatte ook aanbevelingen aan overheden en hoger onderwijs- en onderzoeksinstituten om de risico's van samenwerking te minimaliseren en de voordelen te maximaliseren (zie tekstbox 3 op pagina 10).

Sinds de publicatie van dit onderzoek hebben er een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden, zowel internationaal als in Nederland, die het belang van de eerdere bevindingen en aanbevelingen van het onderzoek onderstrepen, maar die ook vragen om een update. Zo is de samenwerking met China op het gebied van HO en onderzoek in landen als Amerika en Australië verder onder druk komen te staan, kijkt Europa steeds kritischer naar China, en vraagt ook de Nederlandse regering in haar Chinanotitie van mei 2019 om het beter beschermen van Nederlandse belangen.² In deze eerste beknopte update op het onderzoek uit 2018 worden de nieuwe ontwikkelingen op een rij gezet, wordt er gekeken naar waar Nederland nu staat in de aanpak van de risico's en worden er nieuwe aanbevelingen gedaan.

Tekstbox 1: Hoofdconclusies van het LAC rapport uit 2018

- Samenwerking met China is gunstig voor Europese kennisinstellingen.
- Er spelen ook veel risico's: onevenwichtige samenwerking; inbreuk op de academische vrijheid; zwak gegevensbeheer/spionage; verlies van IP; politieke beïnvloeding.
- China zet strategisch in en bepaalt vaak de agenda; aan Europese zijde ontbreekt het aan een duidelijke strategie en agenda.
- Er is in Europa een tekort aan kennis over China en over Chinese partnerinstellingen en een gebrek aan bewustzijn over de risico's van samenwerking.

De context: internationale ontwikkelingen

Sinds de publicatie van het onderzoeksrapport in 2018 zijn de verhoudingen tussen het Westen en China verder onder spanning komen te staan. Europa stelt zich kritischer en harder op tegenover China dan voorheen. De Europese Commissie noemde China in een communiqué uit maart 2019 niet alleen een strategische partner en economische concurrent, maar ook een

¹ Ingrid d'Hooghe, Annemarie Montulet, Marijn de Wolff en Frank N. Pieke, "Assessing Europe-China Collaboration in Higher Education and Research", LeidenAsiaCentre, 2018, <https://leidenasiacentre.nl/wp-content/uploads/2018/11/LeidenAsiaCentre-Report-Assessing-Europe-China-Collaboration-in-Higher-Education-and-Research.pdf>.

² Ministerie van Buitenlandse Zaken, "Nederland-China: een nieuwe balans", 15 mei 2019.

“systeemrivaal”.³ Met dit laatste wordt bedoeld dat China’s politieke systeem, en de promotie ervan, een bedreiging vormt voor onze manier van leven en voor de Westerse liberale normen en waarden. In een toenemend aantal Europese landen wordt inmiddels door zowel de overheid als door kennisinstellingen zelf meer aandacht besteed aan kennisveiligheid in de samenwerking met China.⁴ Buiten Europa is die trend nog sterker voelbaar, soms gedreven door politieke motieven.

De handelsoorlog tussen de VS en China is in 2019 verder opgeblaaid en raakt steeds meer terreinen, waaronder de Amerikaans-Chinese samenwerking op het gebied van HO en onderzoek.⁵ Zo is de regelgeving in de VS omtrent visa voor Chinese onderzoekers en studenten verscherpt, de screening van onderzoeksprojecten met China strenger geworden, komen er steeds meer berichten over Chinese spionage naar buiten, en zijn er dit jaar al 15 Confucius Instituten in Amerika gesloten.⁶ De door de handelsoorlog aangewakkerde anti-Chinese houding leidt ertoe dat Chinese studenten in Amerika steeds vaker te maken krijgen met discriminatie.⁷

Ook in Australië en Nieuw-Zeeland nemen de al langer bestaande zorgen over de grote aantallen Chinese studenten en onderzoekers toe. Hierbij gaat het om de financiële afhankelijkheid van universiteiten van Chinese studenten, politieke beïnvloeding, ongewenste technologieoverdracht en politieke spanningen.⁸ Onder andere in Nieuw-Zeeland kwam het onlangs tot botsingen tussen studenten die de protestbeweging in Hong Kong steunen en Chinese studenten die deze juist veroordelen, waarbij het vermoeden bestaat dat de laatste groep daartoe werd aangespoord door de Chinese overheid.⁹

Ontwikkelingen in China

In China hebben zich sinds de publicatie van het rapport in 2018 eveneens ontwikkelingen voorgedaan die relevant zijn voor de Nederlandse samenwerking met dit land op het gebied van HO en onderzoek. Zoals hierboven beschreven hebben de spanningen tussen China en de VS de nodige gevolgen voor Chinese studenten en wetenschappers en krijgen zij in sommige

³ Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid, “EU-China. A Strategic Outlook”, 12 maart 2019.

⁴ Gesprekken met medewerkers van de Ministeries van Buitenlandse Zaken van EU-lidstaten in december 2018; discussiebijeenkomst op MERICS met het Duitse Ministerie van Onderwijs (BMBF), Duitse kennisinstellingen en andere stakeholders, 16 januari 2019; gesprek met medewerkers van Europese kennisinstellingen in juni 2019.

⁵ Paul Musgrave, “Universities Aren’t Ready for Trade War Casualties. American schools have become dependent on Chinese student money”, *Foreign Policy*, 19 mei 2019; Yifan Yu en Coco Liu, “Chinese students and US universities become pawns in the trade war; America clamps down on visas while China urges students to stay away”, *Nikkei Asian Review*, 7 augustus 2019.

⁶ Zie de voortdurend bijgewerkte lijst op de website van National Association of Scholars in de US: https://www.nas.org/blogs/dicta/how_many_confucius_institutes_are_in_the_united_states.

⁷ L. Rafael Reif, “MIT President: Discrimination Against Scholars of Chinese Descent is ‘Heartbreaking’”, *Huffpost*, 1 juli 2019.

⁸ Salvatore Babones, “The China Student Boom and the Risks It Poses to Australian Universities”, The Centre for Independent Study, 20 August 2019; BBC News online: “Australia to tackle foreign interference at universities”, 29 augustus 2019.

⁹ Linda Lew, “Hong Kong, Mainland Chinese Tensions Flare Again at New Zealand University”, *South China Morning Post*, 7 augustus 2019; Edouard Morton, “Pro-Hong Kong Group Clashes with Rival Protesters in Melbourne as Rallies Take Place Across Australia”, *South China Morning Post*, 16 augustus 2019.

gevallen geen of moeilijker visa en/of toegang tot bepaalde hightech sectoren.¹⁰ In reactie hierop hebben de Chinese autoriteiten gewaarschuwd voor deze “gevaren” van het studeren in de VS.¹¹ Samen met de afnemende mogelijkheden voor Chinese burgers op de Amerikaanse arbeidsmarkt, heeft dit ertoe geleid dat veel studenten en academici uit China negatiever staan tegenover een toekomst in de VS.¹² In de periode maart 2018 – maart 2019 is het aantal Chinese studenten in de VS voor het eerst in jaren afgenomen.¹³ Europese landen zouden kunnen profiteren van deze verminderde aantrekkingskracht van de Amerikaanse onderzoeks- en onderwijssector.¹⁴

De Chinese regering blijft flink investeren in HO en onderzoek. Overheidsfinanciering van het Chinese hoger onderwijs steeg afgelopen jaar met 8 procent ten opzichte van het jaar daarvoor.¹⁵ Inhoudelijk blijft de Chinese regering inzetten op onderzoek en onderwijs gericht op strategische terreinen als kunstmatige intelligentie, robotica en big data. Zo heeft het Chinese Ministerie van Onderwijs 400 nieuwe studieprogramma’s gerelateerd aan deze velden aangekondigd, is Peking University van plan een campus te bouwen gericht op onderzoek naar kunstmatige intelligentie, en biedt een groeiend aantal Chinese universiteiten nu bachelorprogramma’s over dit laatste onderwerp aan.¹⁶ In februari publiceerde China daarnaast twee beleidsplannen met strategieën om het Chinese onderwijs voor de periode tot 2035 te moderniseren.¹⁷ De Chinese inspanningen werpen vruchten af. Chinese universiteiten blijven stijgen op internationale ranglijsten en op diverse terreinen boekt China snelle vooruitgang.¹⁸ Zo wordt al langer gewezen op de snelle ontwikkeling van kunstmatige intelligentie in China en klinken er geluiden vanuit de VS dat China’s vooruitgang op het gebied van kwantumfysica op den duur grote gevolgen kan hebben voor de militaire en economische balans tussen de twee landen.¹⁹

De Chinese regering blijft eveneens inzetten op internationale samenwerking binnen het HO en de onderzoekssector.²⁰ In 2018 studeerden 661.100 Chinese studenten in het buitenland (een toename van 53.700 ten opzichte van 2017) en 492.185 buitenlandse studenten

¹⁰ Yojana Sharma, “Hundreds of Chinese scholars face US visa restrictions”, *University World News*, 23 april 2019; Laurie Chen, “Perceived anti-China bias and dearth of jobs have Chinese science students in US mulling their options”, *South China Morning Post*, 9 februari 2019.

¹¹ Xinhua, “China Focus: China alerts students to risks of going to study in U.S.”, *Xinhuanet*, 4 juni 2019.

¹² Laurie Chen, “Perceived anti-China bias and dearth of jobs have Chinese science students in US mulling their options”, *South China Morning Post*, 9 februari 2019.

¹³ ICEF, “China issues warning to students planning to study in the US”, *ICEF Monitor*, 5 juni 2019.

¹⁴ Poornima Weerasekara, “Put off by US, Chinese students eye other universities”, *Asia Times*, 8 juli 2019.

¹⁵ Chinese Ministry of Education, “MOE releases at-a-glance statistical data on 2018 spending in education”, 3 mei 2019.

¹⁶ Chen Xi, “China to open 400 big data, AI majors in universities for global competition”, *Global Times*, 26 februari 2019; Meng Jing, “China’s elite Peking University to build a new AI-focused campus as competition with US heats up”, *South China Morning Post*, 13 november 2018; Sun Tianyuan, “Chinese universities open AI education for undergrads”, *CGTN*, 7 juni 2019.

¹⁷ Hugo Butcher Piat, “How China’s Education Modernization Policy Impacts Foreign Investors”, *China Briefing*, 12 juni 2019.

¹⁸ Brent O’Malley, “US suffers worst global ranking performance in 16 years”, *University World News*, 21 June 2019.

¹⁹ Elsa B. Kania & John K. Costello, “Quantum Hegemony? China’s Ambitions and the Challenge to U.S. Innovation Leadership”, Centre for New American Security, 2018.

²⁰ Xinhua, “Universities urged to boost int’l cooperation to improve innovation abilities,” *Xinhuanet*, 19 juni 2019.

in China (een stijging met slechts 3.013 studenten ten opzichte van 2017).²¹ Over de voorkeursbehandeling die deze laatste groep nogal eens krijgt, bijvoorbeeld bij de toewijzing van accommodatie, is recentelijk in grote mate geklaagd door Chinese studenten.²² In de Chinese staatsmedia werd vervolgens gesteld dat Chinese universiteiten hun aantrekkingskracht voor buitenlandse studenten niet moeten vergroten door middel van privileges, maar door het aanbieden van beter onderwijs.²³

De afgelopen tijd heeft de Chinese Communistische Partij (CCP) de teugels binnen de academische wereld verder aangehaald. Zo hebben prominente partijleden opgeroepen om de positie van de CCP zowel binnen, als via het onderwijs te versterken.²⁴ Ook in de praktijk is er streng opgetreden tegen ‘Partij-ondermijnende’ activiteiten. Zo werd een professor van Tsinghua University die openlijk president Xi Jinping had bekritiseerd, geschorst, en zijn studenten die actie hadden gevoerd voor betere arbeidsrechten hardhandig opgepakt.²⁵ De vervanging van de president van Peking University wordt gezien als een verdere indicatie van de afnemende academische vrijheid.²⁶ Daarnaast heeft de onderdrukking van Oeigoeren in Xinjiang geleid tot het vastzetten of verdwijnen van academici en studenten die tot deze bevolkingsgroep behoren.²⁷

Er hebben ook ontwikkelingen op het gebied van wetenschappelijke integriteit plaatsgevonden. Zo leidde een experiment met genetische modificatie in baby’s – “crispr baby’s” - door een Chinese wetenschapper tot veel verontwaardiging, ook binnen China.²⁸ Zowel de Chinese overheid als CEO’s van technologiebedrijven hebben wetenschapsethiek inmiddels hoger op de agenda gezet en er zijn concrete maatregelen aangekondigd. Zo heeft de Nationale Gezondheidscommissie nieuwe regelgeving voorgesteld die vereist dat experimenten met genetische modificatie in menselijke cellen eerst moet worden goedgekeurd door deze commissie.²⁹ Er wordt eveneens meer actie ondernomen om plagiaat te bestrijden, onder andere door strengere richtlijnen aan universiteiten.³⁰ De Chinese overheid probeert

²¹ Xinhua, “More Chinese study abroad in 2018”, *Xinhuanet*, 27 maart 2019; Xinhua, “Nearly 500,000 international students study in China”, *Xinhuanet*, 12 april 2019.

²² Zhuang Pinghui, “Chinese students upset by ‘preferential treatment’ universities give to foreigners”, *South China Morning Post*, 27 juli 2019; What’s on Weibo team, “Preferential treatment of foreign students in China top 3 controversies this week”, *WatsonWeibo*, 19 juli 2019.

²³ Yu Jincui, “China should continue to enroll more foreign students”, *Global Times*, 14 juli 2019.

²⁴ Catherine Wong, “Xi Jinping tells Chinese teachers to help ‘nurture support’ for Communist Party rule”, *South China Morning Post*, 19 maart 2019; Xinhua, “Senior official stresses Party building at colleges”, *Xinhuanet*, 15 januari 2019.

²⁵ Christian Shepherd, “Chinese academic stopped from teaching after criticising party leadership”, *Financial Times*, 25 maart 2019; Mimi Lau, “Chinese campus crackdown on young Marxist activists expands in major cities”, *South China Morning Post*, 14 november 2019.

²⁶ Yojana Sharma, “Beijing signals tighter control over dissenting scholars”, *University World News*, 3 november 2018.

²⁷ Yojana Sharma, “Uyghur scholars and students interned or disappeared”, *University World News*, 30 januari 2019.

²⁸ Xinhua, “Research activities of persons halted over gene-edited babies incident”, *Xinhuanet*, 29 november 2018.

²⁹ Yojana Sharma, “Research ethics rises up national political agenda”, *University World News*, 7 maart 2019.

³⁰ Mandy Zuo, “How Chinese universities are tackling plagiarism - and is it working?”, *South China Morning Post*, 2 juni 2019.

wetenschappelijke misdragingen in algemene zin tegen te gaan door ook binnen de onderzoekssector te werken met een sociaal kredietsysteem.³¹

Ontwikkelingen in Nederland

In Nederland is er in de afgelopen tijd veel aandacht besteed aan samenwerking met China op het gebied van HO en onderzoek, zowel door de overheid als de media. Centraal hierin stond de Chinanotitie “Nederland-China: een nieuwe balans”, die het Kabinet in mei 2019 presenteerde.³² Daarin schreef de regering dat onderwijs- en onderzoekssamenwerking met China belangrijk is en dat Nederland daarop zal blijven inzetten, maar dat “knelpunten en zorgen” daarbij meer aandacht moeten krijgen. Als knelpunten werden onder andere genoemd de dreiging van “ongewilde kennisoverdracht” aan China op terreinen die belangrijk zijn voor Nederland en/of die onbedoeld gebruikt kunnen worden voor militaire doeleinden of voor activiteiten die indruisen tegen Nederlandse en/of universele waarden, een gebrek aan openheid en academische vrijheid in China, en ongewenste beïnvloeding.

Een maand eerder waren in het Jaarverslag van de AIVD al grote zorgen geuit ten aanzien van samenwerking met China. Waar het gaat om kennisinstellingen schrijft de AIVD dat er binnen legitieme samenwerkingsverbanden diefstal van onderzoeksbevindingen plaatsvindt en dat het veiligheidsbewustzijn en de weerbaarheid van kennisinstellingen tegen deze risico's onvoldoende is. Ook wordt melding gemaakt van “heimelijke politieke beïnvloeding” door China, via onder andere onderwijs- en kennisinstellingen.³³

Bij de presentatie van de Chinanotitie kondigde Minister Blok van Buitenlandse Zaken aan dat de notitie zou worden opgevolgd met maatregelen, waaronder uitbreiding van het diplomatieke netwerk in China, de oprichting van een meerjarig kennisnetwerk van China-experts om China's “motieven, beleid en visie beter te begrijpen”, en van een permanente Chinataskforce die als taak heeft bewustzijn van China's beleid en invloed bij bedrijven, universiteiten en gemeenten te vergroten.³⁴

Risico's in de praktijk

Rondom de presentatie van de Chinanotitie werd er in de Nederlandse kranten en op tv veel gerapporteerd over de risico's van samenwerking met China. Zo was er aandacht voor de samenwerking van TU Delft met Chinese wetenschappers met militaire connecties op dual-use onderzoeksterreinen, zoals modellen voor oorlogssimulatie en verspreiding van gassen en virussen, maar ook op politiek gevoelige thema's, waaronder algoritmes voor het analyseren

³¹ Yojana Sharma, “Research misconduct penalties extended into other areas”, *University World News*, 8 december 2019.

³² Ministerie van Buitenlandse Zaken, “Nederland-China: een nieuwe balans”, 15 mei 2019.

³³ AIVD, “Jaarverslag AIVD 2018”, 2 april 2019.

³⁴ Stephan Alonso, “Stef Blok: zonder de EU kunnen we China niet aan”, *NRC*, 15 mei 2019.

en beïnvloeden van social media gebruikers.³⁵ Een uitzending van Nieuwsuur hierover leidde tot Kamervragen.³⁶

Er werd de afgelopen tijd ook weer verschillende keren melding gemaakt van gevallen van Chinese censuur en zelfcensuur. De Nederlandse academische uitgeverij Brill verbrak in april 2019 de banden met Chinese partner Higher Education Press, nadat deze zonder overleg een volledig artikel uit een tijdschrift had geschrapt. Het artikel ging over satire op de Chinese Communistische Partij.³⁷ Dit geval is slechts een voorbeeld van een veelvoorkomend probleem. Academische uitgeverij staan onder zware druk van China om hun publicaties te censureren. Als zij dit niet doen verliezen zij de toegang tot de Chinese markt. In aanvulling op de gevallen vermeld in het LAC rapport van 2018, is bijvoorbeeld bekend geworden dat 83 van de 1466 tijdschriften die de uitgever Taylor & Francis aan Chinese bibliotheken verkocht niet langer worden afgenomen door de Chinese importeur. Het gaat om tijdschriften in de sociale en geesteswetenschappen; tijdschriften in de 'harde' wetenschappen en medicijnen zijn niet getroffen.³⁸

In januari van dit jaar besteedde HUMAN in een tv-uitzending aandacht aan politieke beïnvloeding door China en aan het wijdverbreide probleem van zelfcensuur. Een voorbeeld van zelfcensuur dat aan de orde kwam was het besluit van Nederlandse organisatoren van een evenement dat gesponsord werd door het Confucius Instituut Groningen, een programmaonderdeel over een voor China gevoelig onderwerp – de pers in China - van het programma te halen om eventuele problemen met de sponsor voor te zijn. Een voorbeeld van politieke beïnvloeding betrof het gebruik van door de Chinese overheid beschikbaar gesteld lesmateriaal voor Chinese taal- en cultuuronderwijs aan een elftal Nederlandse middelbare scholen die via het Confucius Instituut Groningen gesubsidieerd worden.³⁹ Met de lesboeken worden leerlingen vertrouwd gemaakt met de Chinese visie op de wereld en op de geschiedenis.

Confucius Instituten

De Confucius Instituten hebben de aandacht van de overheid en de Tweede Kamer. Dit blijkt uit diverse Kamervragen, maar ook uit het feit dat de Onderwijsinspectie aan het begin van dit jaar contact heeft gehad met Universiteit Leiden en Rijksuniversiteit Groningen over hun relatie met deze instituten. De Inspectie zag naar aanleiding van die gesprekken geen reden tot nader onderzoek.⁴⁰

³⁵ Alex Joske, "Picking flowers, making honey. The Chinese military's collaboration with foreign universities," Australian Strategic Policy Institute, *Policy Brief*, oktober, 2018; "Falend toezicht op Chinese militaire wetenschappers in Nederland", TV uitzending Nieuwsuur, 23 juni 2019.

³⁶ Antwoord d.d. 2 januari 2019 op vragen van de leden Beertema, De Roon, Bosma en Fritsma over het bericht dat het Chinese leger massaal onderzoekers stuurt naar westerse universiteiten, ingediend 12 november 2018.

Antwoord op vragen van de leden Van der Molen en Van den Berg over het bericht 'Universiteiten nemen spionagerisico voor lief' 8 juli 2019

³⁷ Elizabeth Redden, "Brill Severs Ties with Chinese Publisher", *Inside Higher Education*, 29 April 2019; en Elizabeth Redden, "Censorship in a China Studies Journal", *Inside Higher Education*, 19 April 2019.

³⁸ Elizabeth Redden, "More Chinese Censorship of International Journals", *Inside Higher Education*, 21 December 2018.

³⁹ "Xi, Xi wat jij niet ziet" TV-uitzending Medialogica, HUMAN, uitgezonden 6 januari 2019.

⁴⁰ Antwoord op vragen van de leden Rog en Van der Molen over Confuciusinstituten in Nederland, 4 april 2019; Antwoord op vragen van het lid Van der Molen over de uitzending 'Xi, Xi wat jij niet ziet' en het bericht 'Confucius Instituten voelen geen druk van Chinese zijde', 11 juni 2019.

Er zijn momenteel twee Confucius Instituten gevestigd in Nederland: het hierboven genoemde Confucius Instituut Groningen, waarvan Universiteit Groningen een van de partners is, en het Confucius Instituut in Maastricht, dat verbonden is aan Hogeschool Zuyd. Het Confucius Instituut in Leiden is deze zomer gesloten. De Universiteit Leiden zegt de samenwerking te hebben beëindigd “omdat de activiteiten van het instituut niet meer aansluiten bij de Chinastrategie van de universiteit.”⁴¹ Het Confucius Instituut Groningen is zeer actief. Het heeft een branche in Amsterdam, is met de financiering van 50 procent van de leerstoel Chinese Taal en Cultuur door de Chinese Confucius Institute Headquarters (HANBAN) betrokken bij het onderwijs aan Universiteit Groningen, organiseert vele evenementen en werkt samen met elf middelbare scholen op het gebied van onderwijs over de Chinese taal en cultuur. Het Confucius Instituut in Maastricht werkt momenteel met één middelbare school samen.

Ontwikkelingen bij kennisinstellingen

Door alle aandacht in rapporten en de media, maar ook dankzij de stakeholderbijeenkomsten op het Ministerie van Buitenlandse Zaken, is het bewustzijn binnen kennisinstellingen en de VSNU over de risico's van samenwerking met China in bescheiden mate toegenomen, zeker op het niveau van Colleges van Bestuur en 'Chinadesk'-medewerkers binnen universiteiten. Echter, op het niveau van onderzoekers en stafleden is dit bewustzijn vaak nog onvoldoende ontwikkeld en wordt er te gemakkelijk over de risico's gedacht. Voor stafleden die wel goed op de hoogte zijn, is het lastig om hun expertise in de praktijk toe te passen. Er zijn meestal geen richtlijnen over wat wel of niet is toegestaan, of over hoe te handelen bij problemen, en daarnaast vraagt het nogal wat van onderzoekers om een aantrekkelijk samenwerkingsproject te laten lopen, zeker als niet duidelijk is hoe groot of ernstig de risico's zijn.

Enkele universiteiten hebben concrete stappen ondernomen om de kennisveiligheid binnen hun instelling te versterken, zoals het organiseren van informatiebijeenkomsten voor stafleden die naar China reizen, het beschikbaar stellen van veilige telefoons en laptops, het entameren van samenwerking met de AIVD en/of het uitbreiden van Chinacapaciteit op beleidsniveau. Bij andere universiteiten is het thema (nog) niet of nauwelijks concreet opgepakt. Zonder ondersteuning vanuit de overheid blijft dit voor veel instellingen een lastige taak, omdat zij hiervoor de capaciteit en handvaten missen.

Daarnaast speelt de vraag wie de verantwoordelijkheid draagt voor het inschatten en afdekken van de risico's. In de Chinanotitie staat dat de Nederlandse overheid erop vertrouwt dat “de Nederlandse partijen een balans vinden tussen kansen en risico's”. Bovendien heeft de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) zich in haar antwoord op Kamervragen diverse malen op het standpunt gesteld dat de verantwoordelijkheid voor toetsing van buitenlandse studenten en onderzoekers primair bij de onderwijsinstelling ligt en dat het de taak is van betrokken (onderdelen van) universiteiten om zelf alert te zijn op eventuele onwenselijke motieven en eventuele twijfels kenbaar te maken aan de relevante overheidsdiensten.⁴² De universiteiten stellen daarentegen dat zij, los van het gebrek aan

⁴¹ “Universiteit Leiden beëindigt overeenkomst met Confucius Instituut”, website Universiteit Leiden, 19 februari 2019, <https://www.universiteitleiden.nl/nieuws/2019/02/universiteit-leiden-beeindigt-samenwerking-met-confucius-instituut>.

⁴² Antwoord op vragen van de leden Van der Molen en Van den Berg over het bericht 'Universiteiten nemen spionagerisico voor lief' 8 juli 2019; antwoord d.d. 2 januari 2019 op vragen van de leden Beertema, De Roon,

expertise en capaciteit daarvoor, dit niet als hun taak zien. Zo zei bijvoorbeeld de Vice-Rector Magnificus van Technische Universiteit Delft, Rob Mudde, in een tv-uitzendingen van Nieuwsuur dat de universiteit waakzaam kan en moet zijn, maar dat screening van studenten en onderzoekers de verantwoordelijkheid van de overheid is en dat daarvoor strakke richtlijnen opgesteld moeten worden.⁴³

Overheidsacties en maatregelen

De overheid heeft dit jaar diverse stappen gezet om de risico's van kennisamenwerking met China in te perken. Op dit moment zijn de volgende concrete stappen bekend:

- Het Ministerie van OCW en het Ministerie van Buitenlandse Zaken onderzoeken momenteel of het huidige beleidskader ter voorkoming van ongewenste kennis- en technologieoverdracht via onderwijs en onderzoek voldoende is, of dat het wenselijk en mogelijk is om aanvullende maatregelen te nemen. Er is geen wettelijke grond waarop studenten en wetenschappers enkel op basis van hun nationaliteit geweerd kunnen worden van Nederlandse universiteiten en het gaat hier dan ook om een eventuele verbreding van de huidige Kennisregeling Noord-Korea en het verscherpt toezicht op Iran (zie tekstbox 2).⁴⁴
- Er zijn door het Ministerie van Buitenlandse Zaken diverse bijeenkomsten voor verschillende groepen stakeholders georganiseerd. Deze zijn onderdeel van een langer proces dat moet leiden tot gezamenlijke afspraken tussen overheid en academische instituten op het terrein van kennisveiligheid. De bijeenkomsten leverden zowel input voor beleidsmedewerkers bij de ministeries, als kennis en een beter bewustzijn bij de stakeholders op. De laatste bijeenkomst vond in februari van dit jaar plaats en sindsdien lijkt het overleg stil te liggen. Het is de bedoeling dat de Chinataskforce dit proces gaat leiden.⁴⁵
- In januari 2019 is het Platform Integrale Veiligheid Hoger Onderwijs (IV-HO) ingesteld, waar de Vereniging Hogescholen en VSNU een integraal veiligheidsbeleid voor het hoger onderwijs kunnen ontwikkelen en het veiligheidsbewustzijn en de weerbaarheid van Nederlandse kennisinstellingen kunnen bevorderen. Dit platform heeft echter een hele brede veiligheidsagenda en op de terreinen kennisveiligheid en internationalisering is er tot op heden weinig tot geen concrete actie ondernomen.
- Het Ministerie van OCW is voornemens om in 2020 weer een onderwijsattaché in Beijing te plaatsen. De kennisinstellingen hebben hier al langere tijd om gevraagd. Een attaché kan dankzij toegang tot Chinese officiële gesprekspartners en goed zicht op de

Bosma en Fritsma over het bericht dat het Chinese leger massaal onderzoekers stuurt naar westerse universiteiten, ingediend 12 november 2018.

⁴³ “Falend toezicht op Chinese militaire wetenschappers in Nederland”, TV uitzending Nieuwsuur, 23 juni 2019.

⁴⁴ Antwoord op kamervragen over het bericht 'Universiteiten nemen spionagerisico voor lief', 8 juli 2019.

⁴⁵ Antwoord op vragen van de leden Van der Molen en Van den Berg over het bericht 'Universiteiten nemen spionagerisico voor lief', 8 juli 2019.

ontwikkelingen in China, kennisinstellingen ondersteunen bij het identificeren en creëren van kansen voor samenwerking en bij het voorkomen of oplossen van problemen. Tegenover deze positieve ontwikkeling staat het besluit om het Nuffic-kantoor in Beijing, de Netherlands Education Support Office (NESO), in de nabije toekomst op te heffen.

- In het najaar van 2018 is er in opdracht van de overheid een “Checklist voor samenwerking met Chinese universiteiten en andere onderzoeksinstituten” opgesteld.⁴⁶ Deze lijst is verspreid onder universiteiten. Sommige universiteiten hebben de checklist op hun (interne) website geplaatst, anderen hebben daarvan afgezien.

Tekstbox 2: Maatregelen voor verscherpt toezicht

Kennisregeling Noord-Korea

Op basis van de Sanctieregeling Noord-Korea 2017 moeten studenten en wetenschappers van alle nationaliteiten ontheffing aanvragen voor toegang tot specifieke proliferatiegevoelige onderwijs- en onderzoeksgebieden in Nederland. Die gebieden staan vermeld in de bijlage van de sanctieregeling. Indien de betrokkene een risico vormt voor proliferatie naar Noord-Korea kan de toegang tot de specifieke onderwijs- en onderzoeksvelden worden ontzegd.

Verscherpt toezicht Iran

Op basis van de EU-sanctieverordening Iran (267/2012) heeft de regering onlangs ook het toezicht verscherpt op studenten en onderzoekers die actief zijn in specifieke onderwijs- en onderzoeksgebieden waarin kennis kan worden opgedaan die relevant is voor het Iraanse ballistische raketprogramma. Zij worden getoetst op een mogelijke relatie met, of risico voor, ongewenste kennis- en technologieoverdracht ten behoeve van dit Iraanse programma.

Vergunningplicht

Overdracht van kennis en technologie en het publiceren van onderzoeken kunnen onder exportcontrole en de daarbij behorende vergunningplicht vallen. Universiteiten hebben de verplichting een vergunning aan te vragen voor de export van technologie op onderzoeksgebieden die gecontroleerd zijn onder de EU dual-use verordening (428/2009). In de praktijk gebeurt dit echter nauwelijks.

Conclusie

Naar aanleiding van de Chinanotitie zijn zowel door de overheid als sommige kennisinstelling een aantal eerste stappen gezet om kennisveiligheid in de samenwerking met China op het gebied van HO en onderzoek te vergroten. Het is in dat kader nodig vooruitgang te boeken op drie terreinen: (1) vergroting van het bewustzijn van de risico's binnen kennisinstellingen; (2) bevordering van een strategische aanpak in de samenwerking met China zodat er een goede balans ontstaat tussen ‘halen en brengen’; en (3) minimalisering van risico's. Voor

⁴⁶ The Hague Center for Security Studies “Checklist for Collaboration with Chinese Universities and Other Research Institutions”, 31 januari 2019, <https://hcss.nl/report/checklist-collaboration-chinese-universities-and-other-research-institutions>.

universiteiten is dit een uitdagende en, waar het gaat om ‘harde’ veiligheid, ook kostbare taak, zowel in geld als mensen. Zonder actieve ondersteuning door de overheid is de kans aanzienlijk dat de doelstellingen van de Chinanotitie niet goed gerealiseerd kunnen worden.

De aanbevelingen van het LAC rapport 2018 (zie tekstbox 3) zijn onverminderd relevant. Met het oog op de Nederlandse situatie en de hierboven geschetste ontwikkelingen worden

Tekstbox 3: Aanbevelingen LAC rapport november 2018

- Inzetten op samenwerking met China, maar wel voorbij de naïviteit
- Ontwikkelen van (meer) triple helix samenwerking en samenwerking binnen Europa
- Ontwikkelen van nationale en/of EU protocollen ter inperking van de risico's
- Stimuleren van uitgaande mobiliteit; blijvende inzet op aantrekken van Chinees talent.
- Kennisinstellingen doen er goed aan samen te werken op basis van een langetermijnstrategie die berust op vier pijlers:
 1. Duidelijkheid over de eigen agenda
 2. Adequate inschatting van potentiële risico's
 3. Inzet van vergelijkbare (financiële) middelen
 4. Grondige kennis van het Chinese universitaire systeem en van Chinese partners

hieronder aanvullende aanbevelingen gedaan.

Aanvullende aanbevelingen

- Intensivering van de structurele dialoog van de overheid met kennisinstellingen en deze toespitsen op concrete uitdagingen en mogelijke oplossingen daarvoor.
- Onderzoek naar hoe Nederlands-Chinese samenwerking in HO en onderzoek zowel inhoudelijk als qua vormgeving versterkt kan worden.
- Ontwikkeling van concrete instrumenten en handvaten zoals (1) thematische checklists en protocollen op onderwerpen zoals intellectueel eigendomsrecht (IPR), databeheer, samenwerkingsvormen; (2) seminars voor verschillende doelgroepen, bijvoorbeeld over het ontwikkelen van een strategische aanpak of het vergroten van bewustzijn van risico's; en (3) een overzicht van ‘best practices’.
- Oprichting van een Chinasteunpunt, analoog aan het steunpunt voor bedrijven bij het RVO, waar kennisinstellingen terecht kunnen met vragen over Chinese partnerinstellingen, kansrijke samenwerkingssectoren, samenwerkingsvormen, financiering, en vergroting van kennisveiligheid binnen hun instelling.